

УДК 354:355.457.1

Я. С. ГАЛАНЮК, начальник управління організації оперативно-розшукової діяльності Департаменту оперативної діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено сутність, елементи та етапи організації оперативно-розшукової діяльності оперативно-розшукових підрозділів на різних рівнях структури Державної прикордонної служби України, визначено особливості організації такої діяльності, її роль і місце в системі організації оперативно-службової діяльності органів (підрозділів) охорони державного кордону України.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшуковий підрозділ, організація оперативно-розшукової діяльності, державний кордон, охорона державного кордону.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) є складовою оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби (далі – ДПС) України. Разом з тим сутність, особливості, елементи та етапи організації ОРД оперативно-розшукових підрозділів (далі – ОРП) на різних рівнях структури ДПС України в керівних документах і науковій літературі висвітлені не повно, що визначає необхідність їх визначення, а також ролі і місця організації ОРД в системі організації оперативно-службової діяльності органів (підрозділів) охорони державного кордону (далі – ДК) України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Дослідження окремих питань здійснення ОРД ДПС України, використання сил та засобів ОРД у сфері охорони та захисту ДК України здійснювалось в наукових працях М. М. Литвина, А. В. Махнюка, Б. М. Олексієнка, В. М. Серватюка та ін. Але висвітлення питань організації ОРД не знайшло належної уваги, тому більш поглиблене та детальне їх вивчення визначає актуальність та наукове значення такої роботи і, відповідно, цієї статті.

Метою статті є висвітлення сутності, елементів та етапів організації ОРД ОРП на різних рівнях структури ДПС України, визначення особливостей організації такої діяльності, її ролі і місця в системі організації оперативно-службової діяльності органів (підрозділів) охорони ДК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація ОРД здійснюється на рік або на певний період, як правило, під час організації оперативно-службової діяльності. Метою організації ОРД є: всебічний аналіз оперативної обстановки, своєчасна підготовка розпорядчих та плануючих документів, доведення завдань до керівників і офіцерів ОРП регіональних управлінь (далі – РУ), органів охорони ДК, відділів прикордонної служби (далі – ВПС).

Відповідно до чинного законодавства України в ДПС України ОРД здійснюють:

ОРП відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони ДК (ОРП Департаменту оперативної діяльності Адміністрації ДПС України) та його територіальних органів (ОРП РУ); підрозділи з охорони ДК органів охорони ДК та Морської охорони (ОРП органів охорони ДК, мобільного прикордонного загону та ВПС) [1].

Департамент оперативної діяльності Адміністрації ДПС є самостійним структурним оперативним підрозділом, підпорядкованим Голові ДПС України, організовує та координує діяльність ОРП ДПС України.

На рівні РУ ДПС України ОРП є структурними підрозділами РУ, які беруть участь у забезпеченні реалізації державної політики з прикордонних питань, недоторканності ДК, здійснюють керівництво ОРД підпорядкованих підрозділів та мають право провадити ОРД у порядку, визначеному Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність”, ОРП РУ організовують безпосереднє застосування законодавства з питань ОРД, здійснюють узагальнення, розробляють пропозиції, спрямовані на його вдосконалення, та подають їх на розгляд до Адміністрації ДПС України.

Загальним керівником, організатором та координатором ОРД на ділянці відповідальності РУ є начальник РУ. Керівництво, роботу з організації, координації ОРД здійснює заступник начальника РУ з оперативно-розшукової роботи.

В органах охорони ДК їх структурним підрозділом є оперативно-розшуковий відділ. Він здійснює оперативно-службову діяльність з охорони ДК на ділянці відповідальності та має право здійснювати ОРД у порядку, визначеному Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність”.

Організовує та здійснює керівництво ОРД в органі охорони ДК начальник органу охорони ДК особисто. У разі відсутності його обов’язки у частині організації та керівництва ОРД виконує заступник начальника органу охорони ДК – начальник оперативно-розшукового відділу [2; 3].

Повну та одноособову відповідальність за організацію та результати ОРД на ділянці ВПС, а також за дотримання конфіденційності при прийнятті на підставі оперативних даних рішення на охорону ДК та щодо їх реалізації несе начальник ВПС. Заступник начальника ВПС з оперативно-розшукової роботи – начальник відділення (групи) відповідає за організацію, здійснення та стан оперативно-розшукової роботи [4].

Висвітлення керівних ланок та посадових осіб керівного складу ОРП є надзвичайно важливим, адже організація ОРД є сукупністю заходів, спрямованих на забезпечення злагодженої, чіткої та цілеспрямованої роботи ОРП з метою досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань у мінімально можливих строках з найменшими витратами сил та засобів.

Процес організації ОРД складається з ряду взаємопов’язаних та взаємообумовлених елементів і здійснюється з урахуванням оперативних задач та можливостей оперативних сил та засобів. Основними елементами процесу організації ОРД є: добування, збирання та узагальнення даних обстановки; оцінка оперативної обстановки і прогнозування її розвитку; прийняття рішень; планування ОРД; розстановка оперативних сил і засобів; організація взаємодії та координації; всебічне забезпечення оперативної діяльності; контроль за виконанням поставлених завдань [4].

Характеризуючи ці елементи, слід зазначити, що система збирання (добування) та узагальнення даних обстановки є одним із важливих елементів побудови охорони кордону на ділянці органу (підрозділу) охорони ДК, яка створюється для отримання інформації про правопорушення (що готуються або які вчинено) з метою її своєчасної реалізації. Вона має за-

безпечувати гарантоване виявлення правопорушників у разі появи їх на ділянці відповідальності органу (підрозділу) охорони ДК.

Збір даних обстановки здійснюється за такими напрямками: оперативна обстановка у суміжному прикордонні, яка впливає на охорону ДК України; криміногенна обстановка в прикордонні; обстановка на ДК; обстановка в пунктах пропуску через ДК; результати перевірочних заходів; результати ОРД.

Система збирання та добування даних обстановки включає: сили та засоби ОРП, відділення збору та обробки даних обстановки, оцінки ризиків та планування, роботи з іноземцями та адміністративного провадження; дільничних інспекторів прикордонної служби, які здійснюють свою діяльність на визначених ділянках (секторах); прикордонні патрулі, прикордонні наряди у пунктах пропуску через ДК, які здійснюють контроль за режимом у пунктах пропуску, наряди від громадських формувань з охорони громадського порядку та ДК, які спеціально вислані для здійснення візуального (технічного) спостереження за окремими ділянками місцевості (водної акваторії) або об'єктами, контролю прикордонного режиму та режиму ДК.

Оцінка оперативної обстановки і прогнозування її розвитку передбачає опрацювання обґрунтованих висновків щодо стану оперативної обстановки і тенденцій її розвитку, необхідних для прийняття оптимального рішення. Оцінка оперативної обстановки здійснюється на підставі якісного та кількісного аналізу стану всієї сукупності умов, які її визначають, шляхом порівняння одержаних результатів з попередніми та змінами, які прогноуються.

Оцінка оперативної обстановки зводиться до визначення: положення, складу та можливого характеру дій правопорушників; положення, складу, стану і можливостей своїх сил та засобів; положення та характеру дій взаємодіючих органів; соціально-економічних, територіально-географічних, етнографічних та демографічних умов; стану погоди, пори року та часу доби.

Прогнозування розвитку оперативної обстановки належить до пошукового типу прогнозу і передбачає отримання (аналіз) даних про майбутній стан усіх елементів оперативної обстановки на підставі передбачення можливих напрямів їх змін. При прогнозуванні оперативної обстановки велике значення має якість розробленої моделі оперативної обстановки.

У процесі прогнозування оперативної обстановки в комплексі використовуються методи моделювання, індукції, дедукції та аналогії. Якість прогнозів залежить від обсягу, повноти і точності інформації щодо оперативної обстановки в минулому і в поточний період, факторів та умов, що визначають тенденції її розвитку.

Уся інформація, що надходить установленим порядком у процесі здійснення ОРД, доповідається начальнику органу (підрозділу) охорони ДК, який постійно проводить її аналіз, надає їй оперативну та правову оцінку та приймає відповідні рішення.

З теорії відомо, що управлінське рішення – це фіксований управлінський акт суб'єкта управління, прийнятий на основі знання об'єктивних законів функціонування системи, якою управляють, глибокої і ретельної обробки оперативної або іншої інформації, що містить розпорядження про подальші дії об'єкта управління і виражається в будь-якій зручній формі та реалізується з метою вирішення конкретної проблеми. Прийняття рішення – процес, що реалізується суб'єктом управління в межах його компетенції, який охоплює створення ситуації та вибору дій для зміни визначеного існуючого положення, вибір конкретної лінії поведінки з декількох можливих, мобілізація визначених оперативних, організаційних та індивідуальних ресурсів для виконання рішення, а також діяльність, спрямована на досягнення бажаного результату в сфері забезпечення охорони ДК.

В оперативно-службовій діяльності ОРП процес прийняття рішення включає такі етапи:

визначення мети рішення (на підставі аналізу ситуації, що склалася, робиться висновок щодо необхідності прийняття відповідного рішення, розпізнавання проблеми);

розробка варіантів рішення (визначення шляхів розв'язання ситуації в конкретній обстановці, яке ґрунтується на проблемах, результатах вивчення та прогнозування конкретної проблемної ситуації);

вибір варіанта та прийняття рішення (за принципом оцінки та зіставлення варіантів рішення і обирається той, який буде найкращим та найдоцільнішим у цій ситуації);

реалізація рішення (визначення таких питань, як шляхи доведення рішення до виконавців, забезпечення усім необхідним для реалізації рішення, можливі наслідки його виконання);

перевірка результату (завершальний етап, який дає кінцеву оцінку якості прийнятого і реалізованого рішення).

Наступним елементом організації є планування ОРД. Воно є однією з функцій управління, показником цілеспрямованої діяльності керівників та персоналу ОРП, яка полягає в підтриманні підрозділів у постійній готовності до дій, визначенні послідовності та способів виконання завдань ОРД у системі охорони ДК України.

План (результат планування) – різновид управлінського рішення, змістом якого є система взаємопов'язаних, з'єднаних загальною метою конкретно визначених завдань та заходів, які потрібно виконати у вказаній послідовності та встановлені строки конкретно визначеним виконавцям.

Зміст планування полягає у визначенні: основних завдань ОРП на відповідний період; комплексу заходів, проведення яких з урахуванням доцільного використання сил та засобів забезпечить виконання завдань, що стоять перед ОРП ДПС України; строків виконання запланованих заходів та виконавців.

У свою чергу планування забезпечує: цілеспрямованість діяльності ОРП ДПС України, конкретного виконавця; ритмічність діяльності; підвищення ефективності діяльності виконавців. А також сприяє: ефективному використанню сил та засобів; взаємодії органів, служб, підрозділів та виконавців; створенню сприятливого психологічного клімату.

Важливість планування полягає в тому, що ця функція має чотири важливі цілі: усунути негативний ефект невизначеності та змін; зосередити увагу на головних завданнях; досягти якомога раціональнішого функціонування; полегшити контроль.

В основу планування ОРД покладаються принципи, згідно з якими плануючий документ має бути обґрунтованим, законним, актуальним, реальним, конкретним, несуперечливим, своєчасним та інформативним.

Так, принцип обґрунтованості означає, що під час розроблення плану слід виходити з глибокого та всебічного аналізу оперативної обстановки і реальних можливостей, перспективних та поточних завдань.

Принцип законності полягає в тому, що всі заходи плану мають перебувати у відповідному правовому полі.

Принцип актуальності означає важливість, істотність заходів, які передбачає план. Заходи плану мають відповідати тенденціям розвитку

обстановки та забезпечувати вирішення проблем, актуальних на момент відпрацювання плану.

Принцип реальності планів означає, що заходи плану мають урахувати наявність реальних можливостей для їх виконання. Це забезпечується шляхом визначення оптимального обсягу роботи, усебічного врахування резервів часу, сил і засобів, можливих змін оперативної обстановки.

Принцип конкретності вимагає, щоб у плані чітко і ясно були сформульовані поставлені перед підрозділом завдання, строки виконання кожного заходу і їх виконавці.

Принцип несуперечливості передбачає відсутність у плані заходів, які б суперечили планам вищих за підпорядкованістю органів або іншим планам самого підрозділу, а також іншим заходам, передбаченим цим же планом.

Принцип своєчасності передбачає відповідну підготовку, виділення необхідних сил та засобів, їх правильну розстановку та використання, що досягається лише своєчасністю складання плану та доведення його до відома виконавців.

Принцип інформативності полягає в обранні такого стилю викладення інформації, який би дав змогу при якомога меншому фізичному та знаковому обсязі плану закласти якомога більший обсяг інформації, яка сприятиме успішному виконанню плану співробітниками.

Процедура розроблення плану умовно поділяється на п'ять етапів: розроблення завдання виконавцям щодо підготовки плану; підготовка пропозицій до проекту плану; узагальнення пропозицій та складання проекту плану; уточнення та погодження проекту плану; доопрацювання плану та його затвердження.

Відповідно до реального стану оперативної (криміногенної) обстановки, що складається на ділянці ДК, та прогнозу її розвитку, з урахуванням заходів фізичної та технічної охорони ДК, можливостей своїх й взаємодіючих органів і контролюючих служб здійснюється розстановка сил та засобів ОРД.

Розстановка сил і засобів ОРП РУ, Департаменту оперативної діяльності здійснюється з урахуванням обстановки, завдань, які стоять перед ними, необхідності координації діяльності структурних підрозділів та надання допомоги органам охорони ДК у виконанні тих завдань, які вони самостійно виконати не спроможні.

Завдання персоналу визначаються під час проведення заходів з організації ОРД на наступний рік (період).

Під час проведення заходів з організації ОРД на наступний період на підставі результатів оперативної рекогносцировки відпрацьовуються (уточнюються) плани взаємодії з органами (підрозділами) охорони ДК на стикових ділянках, оперативними підрозділами інших правоохоронних органів.

У випадку проведення загальнодержавних або регіональних міжвідомчих оперативно-профілактичних заходів, спільних операцій з представниками взаємодіючих органів проводяться позапланові робочі зустрічі, у ході яких уточнюються діючі плани взаємодії або відпрацьовуються плани спільних дій на період проведення тих чи інших заходів.

Для координації дій територіальних підрозділів правоохоронних органів в інтересах охорони ДК проводяться міжвідомчі координаційні наради. За результатами проведення координаційних нарад виносяться постанови (рішення), які в межах компетенції є обов'язковими до виконання у визначені терміни.

Окремі спільні заходи з підрозділами правоохоронних органів здійснюються відповідно до затверджених Адміністрацією ДПС України спільних наказів та розпоряджень з іншими правоохоронними органами.

Усебічне забезпечення оперативної діяльності здійснюється відповідно до штатного розпису та встановлених норм у кількості, необхідній для виконання завдань.

Контроль за виконанням поставлених завдань розпочинається з моменту, коли керівником сформульовано цілі та завдання, які необхідно вирішити, і має супроводжуватися наданням практичної допомоги підлеглим, їх навчанням та вихованням.

Під час планової роботи щодо організації ОРД на рік (період) в Адміністрації ДПС України відпрацьовується розпорядження і направляється в РУ, органи охорони ДК. У розпорядженні визначаються мета, завдання, етапи, терміни та порядок проведення заходів з організації ОРД на кожному етапі. Крім того, указується, на чому зосередити основні зусилля, якими силами і яких заходів вжити, які документи і до яких термінів представити.

За результатами першого етапу роботи на підставі пропозицій РУ, органів охорони ДК відпрацьовується наказ на організацію ОРД та план основних заходів, які направляються в РУ. Після цього розпочинається другий етап роботи щодо організації ОРД. Основні зусилля при проведенні заходів з організації ОРД на ділянці РУ зосереджуються:

на координації діяльності ОРП органів охорони ДК щодо боротьби з організованими формами транскордонної злочинності у сферах торгівлі людьми, незаконної міграції, контрабанди наркотичних засобів тощо;

організації розробки злочинних угруповань, які здійснюють свою протиправну діяльність у межах ділянок кількох органів ДПС.

Після отримання розпорядження на проведення заходів з організації ОРД начальник РУ організує роботу структурних підрозділів РУ, органів охорони ДК. Силами РУ та органів охорони ДК організується та проводиться робота на ділянках ВПС. Начальник РУ визначає, хто з керівників структурних підрозділів РУ буде очолювати групи, крім того, визначає терміни та методику проведення навчально-методичного збору з керівниками груп з метою доведення методики роботи та єдиних підходів відносно опрацювання пропозицій з організації ОРД під час роботи в підрозділах охорони ДК.

З отриманням пропозицій щодо організації ОРД з органів охорони ДК вони узагальнюються та направляються в Департамент оперативної діяльності.

З надходженням до РУ наказу та плану основних заходів Адміністрації ДПС на організацію ОРД відпрацьовується відповідне розпорядження та план основних заходів РУ, які встановленим порядком доводяться до органів охорони ДК.

Основні зусилля при проведенні заходів з організації ОРД на ділянці органу охорони ДК зосереджуються: на визначенні основних завдань щодо протидії злочинності на ДК та координації діяльності підпорядкованих ОРП у межах відповідальності органу охорони ДК; організації взаємодії з правоохоронними органами у боротьбі з організованою злочинністю на ДК України.

Начальник органу охорони ДК уточнює графіки роботи груп офіцерів на ділянках ВПС, визначає структуру і зміст документів, що будуть відпрацьовуватися за результатами роботи, а також порядок їх передачі офіцерам груп з організації оперативно-службової діяльності. За результатами роботи на ділянці органу охорони ДК відпрацьовуються: висновки з оцінки оперативної обстановки та прогноз її розвитку; пропозиції щодо організації ОРД; пропозиції щодо організації оперативно-службової діяльності; інші документи за потреби.

В органах охорони ДК на підставі керівних документів РУ відпрацьовується розпорядження на організацію ОРД на ділянці органу охорони ДК [5].

Завдання до керівників підрозділів охорони ДК та оперативних співробітників доводяться в органах охорони ДК під час проведення зборів з оперативним складом із залученням начальників ВПС з врученням розпорядження на організацію ОРД. За потреби у підрозділи, які знаходяться на найбільш оперативних напрямках, виїжджають групи з вищих органів для проведення комплексу заходів з доведення завдань безпосередньо до підрозділів.

Основні зусилля при проведенні заходів з організації ОРД на ділянці ВПС зосереджуються: на проведенні якісного аналізу стану оперативної (криміногенної) обстановки та підготуванні висновків з її оцінки; визначенні схем і напрямків злочинної діяльності окремих осіб та груп, що її здійснюють; прогнозі розвитку оперативної (криміногенної) обстановки; визначенні порядку використання сил та засобів ОРД (за місцем, часом та метою).

Начальник ВПС як керівник ОРД повинен особисто брати участь в усіх заходах, які проводяться під час опрацювання пропозицій щодо організації ОРД офіцерами РУ та органу охорони ДК.

При проведенні заходів з організації ОРД враховується тип ВПС та особливості виконання ним оперативно-службових завдань.

На ВПС з великою протяжністю ділянки, що знаходяться в лісисто-болотистій, гірській місцевості особлива увага звертається на опрацювання пропозицій стосовно закріплення наявного оперативного складу за ділянками відповідальності та методику роботи на них з метою найбільш ефективного використання наявних сил, засобів та забезпечення виконання виникаючих завдань.

На ВПС, де функціонують пункти пропуску, особлива увага звертається на знання оперативним складом специфіки функціонування пункту пропуску, забезпечення контролю першої та другої лінії, опрацювання пропозицій щодо закріплення наявного оперативного складу за об'єктами та методику виконання оперативних завдань.

Крім того, під час роботи групи на ВПС опрацьовується весь спектр пропозицій щодо роботи з інспекторським складом, добровільними формуваннями, місцевим населенням тощо.

У ВПС під час проведення заходів з організації ОРД на рік (період) на підставі результатів оперативної рекогносцировки відпрацьовуються (уточнюються) плани взаємодії з іншими ОРП органів (підрозділів) охорони ДК на стикових ділянках, територіальними підрозділами взаємодіючих правоохоронних органів. Опрацьовуються пропозиції щодо оперативного забезпечення посиленої охорони ДК, пошуку правопорушників на ділянці ВПС, проведення спеціальних заходів тощо.

За результатами роботи у ВПС члени групи заслуховуються на закритій нараді офіцерів, допущених до ОРД, під керівництвом начальника органу охорони ДК та опрацьовуються звітні документи, основними з яких є пропозиції стосовно організації оперативно-розшукової та оперативно-службової діяльності на ділянках ВПС.

Останнім етапом організації ОРД є перевірка готовності та доповідь про готовність до виконання завдань.

Висновок. Таким чином, у процесі організації ОРД задіяні всі рівні структури ОРП ДПС України. Від чіткого та повного відпрацювання всіх вищезазначених елементів та етапів організації залежить ефективність здійснення ОРД й оперативно-службової діяльності органів (підрозділів) охорони ДК України в цілому. Визначена система заходів допоможе більш якісно організувати ОРД ОРП.

У подальших наукових дослідженнях слід продовжити вивчення та удосконалення запропонованого механізму організації ОРД з метою забезпечення надійної охорони ДК України.

Список використаної літератури

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
2. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Держприкордонслужби України від 15.02.2005 № 116, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 березня 2005 р. за № 294/10574.
3. Про затвердження Положення про оперативно-розшуковий відділ органу охорони державного кордону : наказ Адміністрації Держприкордонслужби України від 14.08.2009 № 611, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 2 жовтня 2009 р. за №927/16943.
4. Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України. Частина I (відділ прикордонної служби). – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2010. – 176 с.
5. Про затвердження Інструкції про порядок роботи органів управління Державної прикордонної служби України під час організації оперативно-службової діяльності : наказ Адміністрації Держприкордонслужби України від 08.10.2010 № 755.

Рецензент – кандидат військових наук, доцент Паламарчук Ю. С.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2013.

Галанюк Я. С. Организация оперативно-розыскной деятельности в Государственной пограничной службе Украины

В статье определены сущность, элементы и этапы организации оперативно-розыскной деятельности оперативно-розыскных подразделений на разных уровнях структуры Государственной пограничной службы Украины. Определены особенности организации такой деятельности, ее роль и место в системе организации оперативно-служебной деятельности органов (подразделений) охраны государственной границы Украины.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскное подразделение, организация оперативно-розыскной деятельности, государственная граница, охрана государственной границы.*

Halaniuk Ya. S. Organization of operation and investigative activity within the State Border Guard Service of Ukraine

The article touches upon the essence, elements and stages of organization of operation and investigative activity of operation and investigative units at all levels of the structure of the State Border Guard Service of Ukraine. It peculiarities, role and significance within the system of organization of operation and service activity of organs (units) of protection of the state border of Ukraine.

Keywords: *operation and investigative activity, operation and investigative unit, organization of operation and investigative activity, state border, state border protection.*